

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Filozofická fakulta
obor Teorie a dějiny divadla

2. písemná práce pro předmět

**ČESKÁ DRAMATIKA 2. POLOVINY
19. STOLETÍ V SOUVISLOSTI
S VÝVOJEM NÁRODNÍHO OBROZENÍ**

Rozbor hry Josefa Kajetána Tyla
Krvavé křtiny aneb Drahomíra a její synové

Autor: Pavel Širmer

(2. ročník kombinované formy bakalářského studia)

Prosinec 2007

1. JOSEF KAJETÁN TYL

Josef Kajetán Tyl (1808-1856) patří k nejvýznamnějším osobnostem české kultury 19. století. Byl redaktorem časopisů, z nichž některé redigoval a vydával. Působil v českých divadelních společnostech, podílel se na jejich řízení, byl dramaturgem, výrazně ovlivnil formování hereckého stylu. Především byl ale spisovatelem a dramatikem. Přeložil, upravil nebo podle cizích předloh napsal přes padesát her.

Jeho dramatická tvorba zahrnuje hry ze života (*Fidlovačka, Pražský flamendr, Paličova dcera* a další), dramatické báchorky (*Strakonický dudák, Tvrdohlavá žena, Jiříkovo vidění, Čert na zemi*) i historické hry (např. *Krvavý soud aneb Kutnohorští havíři, Jan Hus, Žižka z Trocnova, Krvavé křtiny aneb Drahomíra a její synové*).

Historické drama *Krvavé křtiny aneb Drahomíra a její synové* pochází z roku 1849 a bylo napsáno ke konci autorova tvůrčího období (poslední Tylovo dramatické dílo *Staré město a Malá strana* je z roku 1851).

2. DĚJOVÉ ROVINY HRY A ZÁKLADNÍ TÉMATA

Hra vychází ze skutečných a známých historických událostí. Odehrává se za vlády knížete Václava a končí jeho zavražděním v roce 935.

„V *Krvavých křtinách*, o jejichž dobovém pozadí bylo možno se již poučiti z *Palackého*, je to stará, novelisticky Lindou zpracovaná látka boje křesťanství s pohanstvím, jenž nabývá významu národního. /.../ Drama je koncipováno velmi obratně; Tyl zachytil náladu prostředí, dramatický konflikt vystupňoval s psychologickým důvtipem, prokreslil postavy všech svých postav. /.../ Hra Tylova je v první řadě dramatem *Drahomířiným*, ale není to drama jednotlivcovo, nýbrž drama celého národa.“¹

Hlavní dějovou rovinu tvoří politický spor Václava, jehož prioritou je mír v zemi, s mladším bratrem Boleslavem, který preferuje samostatnost a svobodu národa i za cenu válečných konfliktů. Konflikt bratrů výrazně ovlivní dvě ženy – matka Drahomíra a bába Ludmila; jejich spor, který

¹ Miloslav Hýsek: *J. K. Tyl*, str. 193-196.

vyvrcholí zavražděním Ludmily na rozkaz Drahomíry, dominuje začátku hry. „*Spor mezi Drahomírou a Ludmilou jest ohlasem ze hry Liškovy, ale Tyl jej prohloubil právě rozdílem životních jejich cílů: Ludmila je křesťanka, která Václava vychovala v dědici své mírové myšlenky; Drahomíra usiluje o zabezpečení Slovanstva.*“²

Hra se zamýšlí nad složitou otázkou pochopení, co je jednáním v zájmu národa; konkrétně v tomto případě jde o nejednoznačnou a křehkou možnost volby mezi mírem provázeným částečnou nesvobodu způsobenou nadvládou Německa na jedné straně či svobodou národa vykoupenou válkou na druhé straně. S tímto problémem úzce souvisí otázky náboženství a víry – křesťanství dbá na lásku jedince k bližnímu a na cenu lidského života, lze se však ve světské praxi a politice řídit pouze křesťanstvím?

Vedlejším tématem dramatu je střet křesťanské a pohanské víry, která se v českých zemích v 10. století objevovala.

3. POSTAVY HRY

Titulní hrdinkou dramatu je Drahomíra, matka Václava a Boleslava. I když děj hry je více soustředěn na knížete Václava, rozsahem je Drahomíra rolí přibližně stejně velkou.

Postavu Drahomíry nelze jednoznačně určit jako kladnou či zápornou, během hry prochází zajímavým vývojem. Na začátku je líčena jako energická vdova po knížeti Vratislavovi, která touží podílet se na vládě a za svým cílem jde tvrdě. Nejde jí však pouze o získání moci, hájí zároveň samostatnost českého národa; na druhou stranu nehledí na to, jaké utrpení může lidu přinést válka. „*Drahomíra je nadšenou hlasatelkou slovanství, typem české ženy, o jaké Tyl snil při své činnosti společensky buditelské. /.../ V Drahomíře není nic demonického; jde jen energicky za svou ideou a pro ni svoluje k zavraždění Ludmily; pro ni se proti synově vůli odhodlává k výpadu proti Sasům na vlastní pěst; pro ni po smrti Ludmilině a po útrapách vítězné války*

² Miloslav Hýsek: *J. K. Tyl*, str. 194-195.

ztrácí lásku lidu.“³ Drahomíra se rozhodne zbavit své lidem milované tchýně Ludmily, která je jí největším protivníkem. Její smrtí však vlastně nic nezíská, ještě za ni zaplatí svým svědomím. Na konci se ocitá uprostřed sporu mezi dvěma syny. Snaží se přimět Boleslava, aby bratra nezabíjel. Dokáže nezapírat Václavovi, že nastrojila vraždu jeho milované Ludmily. Drahomíra tuší, že Václava čeká smrt, varuje jej a chce jej přesvědčit k odchodu. Václav však k ní už nemá důvěru. Nad Václavovým mrtvým tělem pocítí Drahomíra upřímný žal.

Václav je ústřední postavou hry. Tyl ho vykresluje jako čestného člověka, kterému Ludmila vštípila křesťanské myšlenky a zásady. Řídí se jimi za každých okolností; uvědomuje si odpovědnost za svou zemi a svůj lid. *„Václav chce bojovat duchem, ne násilím, a tyl sympatii s jeho stanoviskem projevuje náznakem jeho působení na dvě ženy, Boleslavovu choť Světimíru a Čestovu vnučku Velenu; není slaboch, jest hrdina ducha, jenž silou své víry zamezí i vpád německého vojska do Čech, zavázav se králi ke známému poplatku.*“⁴ Chce se vyhnout válce, raději nepříteli ustoupí a uzavře s ním mír. Okolí ale pokládá Václavovo jednání za naivní, staví se proti němu; on se však nevzdává, ve svých hodnotách je pevný, dokonce za ně i umírá. Václav vyznívá jako kladný hrdina; autor neopomíjí ani jeho přílišnou naivitu a důvěřivost, která je pro vladaře nevýhodou.

Třetí z největších rolí je Boleslav, který je líčen jako odvážný muž nestrachující se projevit bratrovi do očí nenávist a otevřeně vyjádřit nesouhlas se způsobem jeho vlády. *„Mladší bratr působí v úvodních scénách jako rozvážný pozorovatel a ironický glosátor. Válka, které se zúčastní, jako by v něm vyvolala běsy, o nichž sám netušil. Vrací se jiný Boleslav. Muž, který dospěl prolitou krví, ambiciózní a dravý.*“⁵ Boleslav si myslí, že by sám dokázal vládnout lépe; chtěl by osvobodit český národ od závislosti na mocnějším německém sousedovi. Dokáže se sice s bratrem usmířit, nepřestává však toužit po vládě. Nakonec pozve Václava na křtiny

³ Miloslav Hýsek: *J. K. Tyl*, str. 194-195.

⁴ Miloslav Hýsek: *J. K. Tyl*, str. 195.

⁵ *Krvavé křtiny aneb Drahomíra a její synové – program k inscenaci Národního divadla*, str. 27.

narozeného syna, kde se k němu chová na oko přátelsky; zatím však za bratrovými zády nechá události směřovat k jeho vraždě. Přestože postava Boleslava vyznívá záporně, motivace jeho jednání je částečně obhajitelná a do jisté míry omluvitelná. Zmírněním zápornosti Boleslava je jeho poslední věta, kde uzná ušlechtilost Václavových myšlenek. „*V Tylově hře Boleslav nemá katarzi, v rozhodující chvíli de facto selže, korunu pro něj získají jiní a Boleslav beze slova poslechne Hněvsu, který jej vybízí k odjezdu do Prahy.*“⁶

Další postavy již ve hře dostávají podstatně menší prostor. Mezi hlavní role by mohla být zařazena ještě Ludmila, kterou Tyl vyobrazuje jako moudrou starou ženu dbající na šíření křesťanství i na blaho národa. I když hájí a prosazuje křesťanské zásady velmi úzkostlivě, víra ji přesto nezaslepuje; zůstává tvrdou a neústupnou realistkou uvědomující si zodpovědnost vládnoucích a toužící po tom, aby se lidem vedlo co nejlépe.

Výraznějšími vedlejšími rolemi jsou lech Hněvsu, který se podílí na vedení českých vojsk a otevřeně se staví proti Václavově jednání, a jeho sluha Tyra – až odpudivě oddaně působící muž, který se stane vrahem Ludmily později i spolupachatelem Václavovy vraždy.

Zvláštní význam má postava pohanského kněze Česti, který působí jako pomatený stařec ochotný dopustit se různých nepravostí či zločinů ze msty za nastolení křesťanství. Čestova vnučka Vlena vyznává také pohanskou víru. Dvakrát se setká s Václavem, který ji svými slovy o křesťanství okouzlí. Po druhém setkání možná pocítí Vlena k Václavovi lásku a chystá se přestoupit na křesťanství; to pokládá Česta za zradu a vnučku bez váhání zabíjí. Tyl prostřednictvím postavy Česti dává vyznít myšlenku, že vše pohanské je špatné.

Za zmínku stojí ještě dvě vedlejší role. Světimíra, žena Boleslava, si Václava oblíbí a stane se prostředníkem jeho (dočasněho) smíření s bratrem. Důležitou funkci má postava ke konci, kdy prostřednictvím jejího dialogu s Boleslavem vyplyne, že se „něco“ chystá. Německý král Jindřich První zvaný Ptáčník vystupuje ve hře jen v krátkém úseku, kdy s ním Václav za

⁶ *Krvavé křtiny aneb Drahomíra a její synové – program k inscenaci Národního divadla*, str. 27.

příslib pravidelného vyplácení tributu domluví mír, slíbí spojenectví a poslušnost; na oplátku pak Jindřicha poprosí o pomoc s šířením křesťanství. I přes menší prostor je postava Jindřicha důležitá, fakta z rozhovoru řečená „zprostředkovaně“ by neměla zdaleka takový efekt, navíc by hra postrádala přímé vyobrazení jedné důležité stránky Václavovy osobnosti – umění užití poctivého slova, které má velkou moc.

4. HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

Jedním z významů historických her může být, že mohou potenciálním divákům přiblížit útržek historie, případně historické události zobrazit z více úhlů pohledu a v různých kontextech. V případě *Krvavých křtin* však zřejmě Tylovi více než o zachycení reality šlo o vyjádření vlastních myšlenek a témat, která chtěl sdělit. Z historického hlediska nejsou *Krvavé křtiny* příliš hodnotnou hrou, protože obsahuje řadu nepřesností. Historické prameny v době, kdy byly napsány, patrně nebyly na takové úrovni jako dnes, některých rozporů proti dějinám si však už tenkrát autor musel být vědom.

Historicky zkreslený je především začátek hry, kdy se Václav a Boleslav již jako dospělí muži (nebo minimálně mladíci na pokraji dospělosti) baví s Ludmilou, Boleslav své bábě dokonce představuje nevěstu Světimíru (ve skutečnosti to byla patrně Biagota, ale to není prokázáno). Ludmila zemřela v roce 921, kdy bylo bratrům přibližně čtrnáct a šest let; není tedy možné, aby usmiřovala jejich politické neshody či dokonce žehnala Boleslavově manželce, kterou si přivezl z vítězného válečného tažení. Ludmila byla zabita na svém hradě Tetín, zatímco v Tylově dramatu ani odjet nestihla.

V *Krvavých křtinách* Václav usedá na trůn na začátku hry, ještě za života Ludmily. Ve skutečnosti tomu bylo tak, že po smrti knížete Vratislava spravovala knížectví jeho matka Ludmila. Když byla zavražděna, krátce vládla Drahomíra; až poté se ujal vlády Václav.

Historické prameny uvádějí, že Václav byl německým králem Jindřichem poražen (ten se dostal až před Prahu), musel se tedy vzdát a

přistoupit na opětovné vyplácení tributu. I tato skutečnost je ve hře nepřesná – Hněvsa naopak Václavovi naznačuje, že vojsko má šanci ve válce uspět; Václav se podle Tyla vzdávat nemusí, k dohodě s Jindřichem ani vyplácení tributu není donucen, vše vyjednává dobrovolně. Pro náboženské spojenectví Václava a Jindřicha ve hře zachycené však můžeme najít nepřímý důkaz – kníže Václav totiž založil kostel sv. Víta a část světcových ostatků získal právě od Jindřicha.

Václav nebyl v roce 935 (starší prameny uvádí 929) v Boleslavi zavražděn, když navštívil křtiny svého synovce; ve skutečnosti ve městě pobýval při příležitosti vysvěcení kostela. O přesných okolnostech Václavovy smrti informace neexistují; Boleslav mohl čin plánovat, Václav však mohl být zabit i nešťastnou náhodou či nedorozuměním. „Boleslav jistě připravoval puč, otázka ale je, zda skutečně plánoval bratra zabít. Proti tomu hovoří přinejmenším fakt, že mezi zavražděním Václava a prvním Boleslavovým mocenským činem je několikaměsíční mezera. Pokud by s vraždou počítal, musel by mít připraveny i následné kroky.“⁷ Tyl také opomíjí, že Václav byl pravděpodobně ženatý.

Ve vyobrazených charakterech Ludmily ani Boleslava nejsou oproti historii zásadnější rozpory patrné, dokonce i Boleslavovo uznání Václavových myšlenek po jeho smrti je možné částečně doložit – Boleslav nechal převést bratrovy ostatky do chrámu sv. Víta. „*Kromě posunu v postavě Drahomíry, obhajuje Tyl také bratrovraha Boleslava – není to jeho ruka, která pošle Václava na smrt. Tato interpretace se také shoduje s nejnovějšími poznatky historiků.*“⁸

O Drahomíře toho mnoho známo není a řadu věcí si lze pouze domýšlet – Tyl zcela opomíjí, že Václav matku po nástupu na trůn vyhnal a až později jí dovolil vrátit se zpět. O tom, že se Drahomíra později ocitla uprostřed konfliktu svých synů a že o něm věděla podrobnosti, se dá pouze spekulovat. Je však prokázané, že během Václavovy smrti v Boleslavi byla.

⁷ *Krvavé křtiny aneb Drahomíra a její synové – program k inscenaci Národního divadla*, str. 27.

⁸ *Krvavé křtiny aneb Drahomíra a její synové – program k inscenaci Národního divadla*, str. 27.

Drahomíra je pravděpodobně viníkem Ludmiliny vraždy, leč přímý důkaz pro toto tvrzení neexistuje. Ve hře jsou však rozhodně zřesleny motivace Drahomířina jednání – podle Tyla se zbavila Ludmily proto, aby oprostila Václava a lid od jejího vlivu; skutečnost však byla taková, že Drahomíra po smrti Ludmily na krátký čas získala trůn, což rozhodně mohlo být dalším velmi podstatným motivem. „Největším významovým posunem oproti legendistickým zpracováním je samozřejmě Tylova reinterpetace postavy Drahomíry, v legendách traktované jako chladnokrevné vražednice. Spojením tématu „pohanky“ Drahomíry s tématem řekněme „slovanské vzájemnosti“ vytvořil Tyl monumentální dramatickou postavu.“⁹

V případě postavy Václava je zřeslení charakteru zcela zřejmé. Václav nebyl tak naivní, jak ho Tyl líčí. Křesťanství sice neústupně prosazoval, neustupoval mu však tak „slepě“. Moderní historikové dokonce spekulují o tom, že kdyby Václav nebyl zavražděn Boleslavem, patrně by vzhledem k závažnosti jejich konfliktu zavraždil či nechal zabít bratra sám.

Informace z dávné historie byly a jsou velmi obecné, málo podrobné, často nepřesné. Zpracovat je v souvislý příběh a ještě k tomu použít tento příběh k vyjádření autorského sdělení je úkor nadmíru obtížný. Ať už Tyl zřeslil historická fakta vědomě či nevědomě, ve výsledku to každopádně znamená, že *Krvavé křtiny* jsou pouze inspirovány základními historickými událostmi a fakty.¹⁰

5. VÝZNAM HRY

V době, kdy Tyl *Krvavé křtiny* napsal, nebylo prvořadé zobrazení historických reálií, ale mnohem významnější byl návrat ke kořenům české historie a zabývání se obrozeneckými myšlenkami. V dramatu se dá nalézt podobnost obou historických epoch – Čechy byly v obou dobách pod

⁹ *Krvavé křtiny aneb Drahomíra a její synové – program k inscenaci Národního divadla*, str. 24.

¹⁰ Použito následujících odkazů: http://druidova.mysteria.cz/HISTORIE/Svaty_vaclav.htm

<http://zivotopisyonline.cz>

<http://referaty-seminarky.cz/vaclav-a-boleslav/>

Krvavé křtiny aneb Drahomíra a její synové – program k inscenaci Národního divadla, str. 29-38.

nadvládou Německa, český národ bojoval o samostatnost. Opřením se o historická fakta a osobnosti českých dějin, které byly a jsou národem oslavovány či dokonce svatořečeny (Ludmila, Václav), Tyl poukázal na fakt, že český národ má svou samostatnou historii.

Přestože Tyl poměrně razantně (a možná zbytečně ostře) odsuzuje pohany a vše, co s nimi souvisí, v soudech na historické osobnosti je opatrnější. Drahomíru mohl vykreslit záporněji, její činy však částečně omlouvá. Vraždu Ludmily ji nechává nastrojít v nevědomosti, že se stará žena hodlá stáhnout do ústraní a přestat Václava a lid ovlivňovat. V závěru nechá Drahomíru užít svědomím a bezradnou ji staví mezi konflikt jejich synů. Ani Boleslava Tyl jednoznačně nesoudí; možná zatracuje způsob, jakým chce své pravdy dosáhnout, jeho a Drahomířiny myšlenky však nezavrhuje. Václava zobrazuje jako ušlechtilého člověka, jeho myšlenky však neprosazuje jako nejsprávnější řešení. Tyl vedle sebe staví dvě pravdy a poukazuje na obtížnost rozhodování. Václavova smrt je sice špatným koncem, jednoznačně se však nejeví jako nesmyslná.

6. VZTAH DRAMATU K DNEŠNÍ DOBĚ, ZÁVĚR

Krvavé křtiny aneb Drahomíra a její synové obsahují myšlenky, které nezestárly. Inscenování v dnešní době však je úkolem velmi nesnadným. Forma a jazyk hry značně zastaraly, historické nepřesnosti jsou dnes občas považovány za problém. Text hry navíc může být pro dnešního diváka velkým úskalím, protože z něho není úplně zřetelné ústřední téma a nosná myšlenka. Efektní a smysluplné inscenování *Krvavých křtin* dnes vyžaduje, aby tvůrčí tým zvolil jasný inscenační záměr a vydal se správnou cestou k jeho vyjádření. Také je žádoucí provést jazykovou úpravu, která by dnešním divákům dílo přiblížila.

I přes náročnost zpracování dílo české tvůrce stále přitahuje. Vzpomeňme například na významnou inscenaci Otomara Krejčí v Národním divadle z roku 1960, pro kterou byla hra poměrně radikálně jazykově a inscenačně upravena. Zajímavý pokus učinil režisér František Filip, který

v roce 1995 natočil pro Českou televizi inscenaci *Kníže Václav*; děj sice soustředil na Václava, pokusil se zpřesnit některé základní historické souvislosti, základní osu však příběhu ponechal. O experiment se pokusil v roce 2005 Jiří Pokorný v Národním divadle – uvedl hru bez jazykové úpravy a k inscenaci přistoupil s nadsázkou; patrně zkoušel vyjádřit, že takto podané dějiny mají sice co říct, ale nelze je brát realisticky. Jeho originální pojetí však „nefungovalo“, inscenace nebyla pochopena, nepřijala ji kritika ani diváci.

Historické události kolem Václava, Boleslava, Drahomíry a Ludmily byly zpracovány vícekrát. Tylovo podání však i přes historické nepřesnosti stále zůstává nejznámější verzí. „*Ještě Vrchlický v „Drahomíře“ i v „Bratrech“ užil některých jeho motivů, zejména obdivu Boleslavovy ženy pro Václava, kterým odůvodnil Boleslavovu žárlivost, spolupůsobící při bratrově zavraždění; k látce Tylovy hry se i po Vrchlickém vrátili mladší autoři, F. Langer a Jan Vrba.*“¹¹ Proslulost Tylova díla může být zapříčiněna zdařilým skloubením autorova sdělení s obohaceným vykreslením charakterů historických postav, které však stále zůstávají těmi, které známe.

Použité zdroje:

- *Krvavé křtiny aneb Drahomíra a její synové – program k inscenaci Národního divadla* (autoři citovaných textů Lenka Kolihová Havlíková, Dušan Třeštík), Praha 2005.
- Miloslav Hýsek: *J. K. Tyl*, Nakladatelství Mánes, Praha 1926.
- http://druidova.mysteria.cz/HISTORIE/Svaty_vaclav.htm
- <http://zivotopisyonline.cz>
- <http://referaty-seminarky.cz/vaclav-a-boleslav/>

¹¹ Miloslav Hýsek: *J. K. Tyl*, str. 195.